

لێکهوته سیاسیه‌کانی دوایین برپاری دادگای فیدرالی له به‌غدا و هه‌ولێر

28-01-2023

نووسه‌ره‌کان

د. یاسین ته‌ها

کورتە: دادگای فیدرالی به برپاریکی نوێ (١٧٠/اتحادیة/٢٠٢٣) گورزیکێ گه‌وره‌ی له رێککه‌وتنیکێ سیاسی نێوان حکومه‌تی سوودانی و حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان دا (به‌تایبه‌ت پارتی دیموکراتی کوردستان)، چونکه دادگاکه ره‌وانه‌کردنی گوژمه‌پاره‌ی وه‌ک پێشینه له به‌غداوه به‌یه‌کجاری و به‌شیوه‌یه‌کی بنجبر راگرت

دادگای فیدرالی به برپاریکی نوچ (170/اتحادیه/2023) گورزیک گهوره له ریکهوتنیکسی سیاسی نیوان حکومتی سوودانی و حکومتی هریمی کوردستان دا (بهتایبهت پارتی دیموکراتی کوردستان)، چونکه دادگا که رهوانهکردنی گوزمهپارهی وهک پئشیننه له بهغداوه بهبهکجاری و بهشیوهیهکی بنجبر راگرت. ئەم برپاره که هاوشیوه و پشتراستکه رهوهی برپاری دژ به یاسای نهوت و گازی هریمی کوردستانی کوردستانه (15 شوباتی 2022)، دەرگای لهسەر چارهسەر کاتیبهکان بۆ کیشه داراییهکانی نیوان حکومتی فیدرالی و حکومتی هریمی کوردستان داخست، بهمهش له پوو تیورییهوه چارهی دیکه نهماوه جگه له ههوللی چارهسهری کیشه که له که بووهکان له ریکای یاساکانی بودجه و نهوت و گازی فیدرالی.

برپاره که ی دادگا نه گهرچی حوکمیکی دادوهیه، به لام دوور نیبه له کهشی سیاسی و یاسی سیاست و به ناراستهوخو باس لهوه دهکات که ریکهوتنه سیاسییهکان و تهنا ته برپاره حکومییهکانیش سهنگ و به هایان نیبه، ته گهر له یاسا په سه ندکراوه کانه وه سه رچاوه یان نه گرتیبت که نه خسه رپی به ردهمی دهسه لاتی جیبه جیکردن. له وه رده کاری جیبه جیکردنی یاسا داراییهکانیشدا دادگا که وه زاره تی دارایی سه رپشک کردوه، به گوزیهی خه ملاندن و داتا کانی به ردهستی برپار له خه رجیبهکان و گوزمه ی پارهکان بدات، به مهش بۆ له مه ولا قسه ی به کم له پرسه داراییهکان بۆ سامیه تیف وه زیری دارایی ده بیبت که به کردیهی هه ر ته وه یکردوه.

هه میسه برپاره کانی دادگای فیدرالی جیگه ی مشتومرن، ئەم برپاره ی دوا ییش به شیوه یه کی زیاتر، چونکه یاسی ریکاری کارگێریه که چی له دادگای فیدالییه وه ده رچوه و هه ندیک پینانویه پسوپی "دادگای کارگێری" به، به لام به هو ی ته وه ی به گوزیهی ده ستوو برپار و حوکمه کانی دادگا که قابیلی تی هه لچوونه وه نیبه، هه موو ره خنه و تانه کان ه یچ له بارودوخه که ناگۆرن و له پاش ده رچوونی برپاره کهش پرساری سه ره کی له روه وه سیاسییه که یه وه چاره نووسی په یوه ندیبه کانی به غدا و هه ولیر و، بارودوخ ناوخوی هاوپه یمانی "ئیداره ی ده ولت" له که بنکه ی سیاسی حکومتی محمه د شیاع سوودانی و راگره په رله مانیه که یه تی. ئەم هاوپه یمانیه جگه له ره وتی سه در سه رجه م لایه نه شیعه سه ره کییه کان و هه ردوو هیزه کوردیبه سه ره کییه که (پارتی و به کیتی) و هه ردوو هاوپه یمانیه سونه که (سیاده و عه زم) ی تیدایه.

له یه کم کاردانه وه دا له سه ر برپاره که، بارزانی، داوای له لایه نه کانی "هاوپه یمانی ئیداره ی ده ولت" کردوه هه لوئستیان له مه ر برپاره که ی دادگا هه بیبت له سوئنگه ی ته وه ی که شیونیه ری که شی ته ری نیوان هه ولیر و به غدا یه. هه روه ها کاته که ی ناسازه و له نیوه رۆکیشدا "دژ مافی هریمی کوردستانه"، به لام له بهر گوشاری شه قام و له بهر هاوبوچوونی زۆریه ی لایه نه کان له گه ل نیوه رۆکی برپاره که ی دادگا، چاوه روان نا کریت ه یچ یه که له لایه نه کاریگه ره کان بچنه ژیر باری ره خنه و گازنده له برپاره که یان له گه ل دادگا که دا بکه ونه کیشه وه، به تاییه ت که ته رکی سه رشانی هیزه حوکمه رانه کانی عیراقی ئاسان کردوه بۆ ده ربازبوون له هه ر پابه ندیبه که که له کاتی ته نگانه ی پیکه یانی حکومت و له میانه ی قو ل بادانی ره وتی سه دردا له سه ر خو یان دانابوو. له م حاله ته شدا چاوه کان له سه ر ته وه ن که پاش ته وه هه نگاوی دووه می بارزانی چی ده بیبت؟ ئایا ده گاته کشانه وه؟ یان هه ول ده دریت له یاسای بودجه و یاسا چاوه روانکراوه کانی نه وت و دادگای فیدرالی، لیکه وته ی برپاره کان کال بکرنه وه وه که له یه کم کاردانه وه ی ته مینداری عه سایب قه یس خه زعه لیدا ئاماژه یه کی دووری پێ کراوه؟

هه ر له م میانه یه شدا ده رکه وتن و به کلابوونه وه ی رای فه رمی و یه کلایی به کیتی وه ک لایه نی کوردی دووه می ناو هاوپه یمانیه که، گرنگی و باهخی خو ی هه یه به تاییه ت که ئیستا برپاری کوردی له هه ولیر و به غداش وه ک جاران به گرتوو نیبه.

به رله دوا یین برپاری دادگای فیدرالی "هاوپه یمانی ئیداره ی ده ولت" خو ی له دوخیکی باشدا نه بوو، له نیو مالی شیعیدا نا کوکی زور له باری دابه شکردنی پو ست و چینه وه ی ئیتمتیازه کان سه ره یه لداوه به جو ریک سه رۆکوه زیران ناچار بووه جگه له راوێژکاره دامه زراوه جیگیره کان، 13 راوێژکاری ئاشکرای دیکه بۆ خو ی دابمه زرینیت، له کاتی کدا که به گویره ی یاسا ته نیا مافی شه شی هه یه. له ولا شه وه له سه ر پو ست و جومگه هه ستیا ره کان نا کوکییه کان به رده وام له په ره سه ندان به لام هینده هه یه فا کته ری ئیرانی و سییه ری سه در ریکرن له هه لوه شان وه ی هاوپه ندیبه شیعییه که. له سه ر ئاستی دیکه، سونه کانیش خو یان له لایه نی کوردی زیاتر خو یان به مه غدوو ده زانن. ه یچ له و گفانه یان بۆ جیبه جینه کراوه که به هو یه وه پشنتیان کرده سه در و حکومتی چوارچیه ی شیعه یان خسته سه رپن. به مدوا ییانه ش ته وه ده رکه وت که هه ندیک له و گفانه له روه ی کرده ییه وه ئیستا جیبه جن نا کرین. له وان هه ش کشانده وه ی هه شد له شاره سونه کان، هه لوه شانده وه ی ده زگای لپرسینه وه و دادگه ری (ریشه کیشکردنی به عس)، گیرانه وه ی ئاواره کان و ئاشکرا کردنی چاره نووسی بی سه روشوین کراوه کان و قه ره بوو کردنه وه ی که سو کاریان و... هتد. ته گه ر ئیستا ئەم برپاره ی دادگا، کوردیش بخاته حاله تی کشانه وه له هاوپه یمانیه که، ته وه هینده ی دیکه دوخی شلوق و له رزوک ده بیبت، له کاتی کدا ئاستی پشنتیوانی ده نگه ران له کو ی نوینه رابه تی سیاسی و په رله مانی له خولی پینجه می په رله ماندا زور زور نزمه.

له بنه رته وه و به بن ه یچ کیشه یه کی ناوخوی، گرفت و له مه ری زور ده وری بنکه سیاسییه که ی حکومتی محمه د شیاع سوودانیان داوه، له لایه ک قه یرانی دۆلار وه ک شمشیری راکیشراو له سه ر گه رندیه تی و هه ره شه ی ته قینه وه ی جه ماوه ری لیده کات، به تاییه ت پاش

خۆپيشاندانى بەردەم بانكى ناوەندى، لە لاکەى دىكە نىمچە كۆدەنگىيەك ھەيە كە گەپانەوھى سەدرىيەكان بۆ سەر شانۆ سىياسى ھەتمىيە و تەنيا لەسەر كات و دەرفەت وەستاو، ھەر ھىچ نەبىت لە دەروازەى ھەلبژاردنى چاوەپووانكراوى ئەنجومەنى پارىزگاكانەو، ديارە ئەگەر لە دەروازەى تورەييەكانى دۆخى ئابوورىيەو نەبىت. ئەم دوو پيشھاتەش ئىرادەى سىياسى و چاكسازى و ئامادەكارى زۆرى دەوێت و ئەوھش بەتەنيا بە چوارچۆھى ھاوئاهەنگى شىعە ناكړيټ كە ئىستا لە دلەخورتى مەرچ و كۆت و بەندەكانى ئەمەريكا داہ.

بە گەپانەوھ بۆ لىكەوتەى برياھەكە لەسەر پەيوەندى ھەولير و بەغدا، سەربارى رەخنەكان، دەكرټ برياھەكە گۆشارىكى بەھيز بىت بۆ بىركردنەوھ لە چارەسەرى دريژخايەنتر و بەردەوام بۆ پرسى نەوت و بودجە، چونكە بە كردەوھ سەلمينراوھ چارەسەرە كاتىيەكان ئەگەرچى ئاسان و بەردەستترن، بەلام نابنە زامنى سەقامگىرى دارايى و ئابوورى لە ھەريمى كوردستان و ھەميشە لە ژيژ نەشتەرى سكالادا دەبن، بەلام ئەوھش روونە ئەو چارەسەرە دريژخايەنە ئىرادە و بربار و پشوو دريژى و متمانەى پيويستە، چ لە ھەريمى كوردستان و چ لە بەغدا و پرسىارى سەرەكى ئەوھيە ئايا لە ھەردوولا دەرفەتى بۆ رەخساوھ؟